

באר ישעקב

גליון ס"א (שנה ב')
פרשת שמות תשפ"ד

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש דהסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הכי"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

שבועה ונדר בבני נח

שבועות ונדרים אצל האבות ✦ קושיית האחרונים שבני נח אינם מצווים על נדר ושבועה ✦ דברי המשנה למלך בזה ✦ דעת האבני מלואים שבן נח מחויב לקיים נדרו לגבוה משום אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ✦ אף אם אין בהם דין נדר שייך דין אמירתו לגבוה ✦ ראיית האבי עזרי מהרמב"ם נגד סברת האבני מלואים ✦ משמעות דברי רבי עקיבא אינר שלא כאבני מלואים ✦ דעת האבני נזר שבני נח מצווים על שבועה מכח סברא

שבועות ונדרים אצל האבות

בגליון

הקודם כתבנו בענין שבועת יוסף ליעקב מצד מצות כיבוד ואב ואם לאחר מיתה. אך יש לדון עוד בשבועה זו מצד אחר, האם חלו עליהם דיני שבועה קודם מתן תורה. שיתכן שדין שבועה אינו נוהג אלא בישראל לאחר מתן תורה ולא בבני נח, ואם כן קודם מתן תורה לא היה חיוב על אדם לקיים את שבועתו. ולפי זה יש לעיין, מה הועיל יעקב בשבועה שהשיבע את יוסף בנו למלאות רצונו.

אמנם באמת על יעקב ויוסף לא קשה, שכן האבות החמירו על עצמם וקיימו כל מצוות התורה (ראה יומא כח:), ומסתמא גם יוסף הקפיד על כל דיני התורה, ואם כן נהגו בעצמם גם דין זה להתחייב בדיבורם על ידי שבועה. אך מצאנו עוד הרבה שבועות בבני נח, כגון השבועה שהיתה בין אבימלך לבין אברהם ויצחק^א, וכן יוסף נשבע לפרעה שלא יגלה שאינו יודע לדבר בלשון הקודש. ומשמע מזה שנוהג דין שבועה אצל בני נח.

קושיית האחרונים שבני נח אינם מצווים על נדר ושבועה

הנה איתא בעבודה זרה (ה:): 'אמר רבי אלעזר, מנין למחוסר אבר דאסור לבני נח, דכתיב (בראשית ו, יט) ומכל החי מכל בשר שנים מכל וגו', אמרה תורה הבא בהמה שחיינ ראשי אברין שלה'. והתוספות שם (ד"ה מנין הב') דייקו ממה שנקט רבי אלעזר לשון 'אסור', שיש איסור גמור בדבר, ואם כן קשה מדוע אין איסור זה נמנה במנין המצוות שחייבים בהם בני נח. ותירצו, על פי מה שאמרו בסנהדרין (נח:) ש'קום עשה' אינו נחשב במנין מצוות בני נח, ואם כן מובן מה שלא נמנה איסור זה של מחוסר אבר, משום שהוא בקום ועשה, שמהכתוב (ויקרא כב, יח) 'איש איש' נלמד שעובדי כוכבים

נודרים נדרים ונדבות בישראל (נזיר סב.). ועל זה מוסבים דבריו של רבי אלעזר, שאם נדר הגוי בהמה מחוסרת אבר, אומרים לו קום והבא קרבן שלם, ואינך יכול לצאת ידי חובת קיום הנדר בבהמה המחוסרת אבר. ומאחר שהוא דין בקום ועשה, אינו נמנה במצוות בני נח.

ותמה **רבי עקיבא אינר** (גליון הש"ס, שם) על דברי התוספות, מדוע מחויב הגוי להביא קרבן אחר, וכי גוי מצווה על האיסור של לא יחל דברו, או על העשה של מוצא שפתין תשמור. ואפילו אם קיבל עליו להביא קרבן בנדר גמור, שאמר הרי עלי, אינו מתחייב בכך. ובהכרח הכוונה במה שאמרו עובדי כוכבים נודרים נדרים ונדבות, לומר שיכולים הם להביא קרבנות ומקבלים מידם, אבל אין עליהם חיוב להביא. והדין שאמר רבי אלעזר שאסורים במחוסר אבר, היינו שאם מביא קרבן מחוסר אבר אומרים לו שלא יקריבנו ואין מקבלים אותו ממנו. ואם כן נמצא שדין זה הוא בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, וחזרה קושיית התוספות למקומה מדוע לא נמנה איסור זה בין שאר המצוות שחייבים בהם בני נח.

דברי המשנה למלך בזה

גם המשנה למלך (הל' מלכים פ"ה ה"ז) הקשה כנ"ל, מנין להם להתוספות שגוים חייבים לקיים נדרם, שמא אין הגוי מצווה על כל יחל ועל מוצא שפתין תשמור. וכתב עוד, שמוזה שנחלקו רבי מאיר לרבי יהודה (ערכין ה:) אם עובד כוכבים מעריך או לא^ב, אין ראייה שגוי חייב לקיים נדרו. שאפשר שנחלקו רק כשהפריש את הערך שנדר עליו, שלרבי יהודה שגוי מעריך חלה קדושה על הדבר ויש בו משום מעילה, ולרבי מאיר שגוי אינו מעריך אין בדבריו כלום ולא חלה קדושה על הערך.

עוד הביא המשנה למלך, שהתוספות בנזיר (סא: ד"ה הניחא) כתבו במפורש שעובדי כוכבים

אינם בכל יחל^ג. ועוד כתב שם, שמצא מחלוקת בירושלמי (נזיר פ"ט ה"א) אם שייך איסור כל יחל בעובדי כוכבים או לא, שאיתא שם: 'ישראל בכל יחל ואין העובדי כוכבים בכל יחל, אמר רבי יונה, ישראל יש להם היתר חכם, עובדי כוכבים אין להם היתר חכם'. עיין שם היטב.

ובתחילה רצה המשנה למלך לומר, שמא אף הסוברים שעובדי כוכבים מצווים בכל יחל, היינו דווקא לגבי שבועה, ששבועה מצאנו בכמה מקומות אצל האבות. שאף שאין ראייה ממה שהשיבע יוסף את אחיו, משום שהשבטים וודאי קיימו את כל התורה כולה, ואף ממה שהשיבע אברהם את אליעזר עבדו אין ראייה, שיתכן שידע אברהם באליעזר שמקיים את מצוות התורה. אך מכל מקום מאבימלך שהשיבעוהו אברהם ויצחק כנ"ל מוכח שיש לבני נח דין שבועה. וכן ממה שהשיבע יעקב את עשו במכירת הבכורה, יש ראייה שנוהג שבועה בבני נח, שכן עשו בודאי לא קיים את מצוות התורה. אך כל זה מצאנו רק בשבועה, אבל בנדרים אפשר שכולי עלמא מודים שאין נוהגים בבני נח. והטעם לחלק בזה, שבשבועה אפשר לומר שהוא בכלל ברכת השם, שהוא מכלל שבע המצוות שבני נח מצווים בהם (ראה סנהדרין נו.).

אך לפי זה קשה על הדעה בירושלמי הסוברת שעובדי כוכבים אינם בכל יחל ואין נוהג בהם דין שבועה, מה יתיר על שבועת האבות. ואם נאמר שכוונתו לומר שרק נדרים אין נוהג בהם, אבל בשבועות מודה שגוים מתחייבים, אם כן אין שום מחלוקת ביניהם. עיין שם שהאריך, ולא העלה במסקנתו דברים ברורים בזה.

אולם בהגהות מצפה איתן (עבודה זרה שם) כתב, שבני נח בכלל השבועות והנדרים, שלדעתו אפשר להוכיח מהאבות, מזה

<<<

ג) עיין שם שכתבו לחלק בין ישראל קטן לעובד כוכבים, שישראל קטן על כל פנים עתיד לבא לידי כל יחל כשהיה גדול, אבל עובד כוכבים אינו ראוי לבוא לידי כל יחל.

ב) במשנה שם: 'עובד כוכבים, רבי מאיר אומר, נערך אבל לא מעריך, רבי יהודה אומר, מעריך אבל לא נערך, וזהו מודים שנודרין ונדרין'. ועיין שם בגמרא.

א) באברהם נאמר (בראשית כא, לא) 'כי שם נשבעו שניהם', וביצחק נאמר (שם כו, לא) 'וישבעו איש לאחיו'.

שמצאנו שנענש יעקב הרבה על שאיחר נדריו, ואם לא היו האבות מצווים על קיום נדריהם, אף שקיימו בעצמם דיני התורה, מכל מקום לא היו נענשים בעונשים גדולים כל כך. עיין שם עוד מה שכתב על דברי המשנה למלך.

דעת האבני מלואים שכן נח מחויב לקיים נדרו לגבוה משום אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט

באבני מלואים (ס' א ס"ק ב) הביא את דברי המשנה למלך. וכתב על דבריו, שודאי אין נוהג בבני נח הלאו של לא יחל דברו, וכן אין בהם חיוב משום מוצא שפתיך תשמור. אמנם כל זה אינו אלא לגבי התחייבות להדייט, או אפילו לגבוה ולגבי איסורים, כגון שאוסר עצמו באיזה דבר, שאינו מחויב לקיים דברו, משום שאמירה לבד בלא קנין אינה מחייבת אותו לקיים מה שנדר ונתחייב. אבל כשנודר ומפריש ממון לגבוה, כיון שקיימא לן (ראה קידושין כח:) אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט, אם כן יש בדבר זה יותר מאמירה בלבד, שכן אמירתו לגבוה הוא כקנין, וחל עליו שעבוד גמור, ולמאן דאמר שעבודא דאורייתא גובים מנכסים משועבדים, ולכן אף בבני נח יש חיוב לקיים את דברו ולשלם את נדרו.

והאבני מלואים תמה על מה שכתב המשנה למלך, שהמחלוקת בין רבי מאיר לרבי יהודה בערכין אם נכרי מעריך או לא, אינה לגבי חיוב קיום הנדר, אלא נחלקו כשמפריש מה שהעריך אם חלה קדושה על הערך או לא. ודבר זה תמוה, שוודאי אפילו אם לא העריך כלל ובא להפריש ממנו חלה עליו קדושה, ואם כן לרבי מאיר הסובר שנכרי אינו מעריך מדוע לא תחול הקדושה. אלא ודאי המחלוקת היא אם נתחייב המעריך לקיים דיבורו או לא, ולדעת רבי יהודה שמחייב היינו משום שיש על זה דין קנין, משום שאמירתו לגבוה כמסירתו להדייט וכמו שנתבאר.

ואולי אפשר לומר בישוב דברי המשנה למלך, שלדעתו אם אינו מחויב לקיים מה שהעריך, אם כן כשמפריש אחר כך לשם מה שהעריך אין בדבריו כלום, שהרי לא נתכוון להפריש אלא לשם מה שהעריך, והרי לא נתחייב כלל במה שהעריך. ואינו דומה למי שרוצה להפריש ולהקדיש איזה דבר, שוודאי חלה קדושה בהפרשתו.

אך על כל פנים עדיין דברי המשנה למלך צריכים עיון, שהרי מבואר בחולין (קלט.) שהכל מודים בערכין שלא חלה ההפרשה כלל, ואין חלה קדושה עד שיבואו המעות לידי גזבר. ועיין **חזון איש** (ערכין ס' ל ס"ק ה) שהעיר בזה. ואפשר שכוונת המשנה למלך שהמחלוקת הוא בנתן לגזבר לשם הערך אם חלה הנתינה. ועיין עוד **בקהלות יעקב** (חולין ס"י מא) מה שכתב בזה.

אף אם אין בהם דין נדר שייך דין אמירתו לגבוה

בעצם מה שכתב האבני מלואים, שאף שאין נוהג בגוים דין נדר לחייבו משום כל יחל ומוצא שפתיך תשמור, מכל מקום שייך בו דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט, ולכן כשמקדיש ומתחייב לגבוה חייב לקיים נדרו משום שעבוד וקנין. הקשה **הקהלות יעקב** (עבודה זרה ס"ב אות ב) על זה, מדברי **הרשב"ם** (בבא בתרא קלג: ד"ה ולא תשימה) שכתב שדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט נלמד מהכתוב מוצא שפתיך תשמור, וכן איתא **בפירוש הרא"ש** (נדרים כט: ד"ה שאני הכא). ואם כן, אם בבני נח אין דין מוצא שפתיך תשמור, גם דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט לא יהא נוהג בהם.

וכתב **הקהלות יעקב** לבאר, שמכל מקום אין מזה קושיא על דברי האבני מלואים. שאפשר שבפסוק 'מוצא שפתיך תשמור' נכללים שני דינים. א. שיש לאדם חיוב לקיים נדרו מצד דין נדר. ב. שחייב לשלם נדרו באמירתו לגבוה, שיש באמירתו קנין גמור. ואם כן בבני נח אפשר לחלק, שאף שדין נדר אכן אינו נוהג בהם, מכל מקום דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט נוהג בהם. שהרי לומדים מאיש איש שעובדי כוכבים נודרים נדרים ונדבות כישראל, ונדרים אינם הקדשה אלא התחייבות, שהרי אומר הרי עלי, ואף על פי כן נתחייב מטעם שאמירתו לגבוה כמסירתו להדייט.⁷

ראיית האבני עזרי מהרמב"ם נדר סברת האבני מלואים

אמנם **באבני עזרי** (הל' פסולי המוקדשין פ"א הל"ד) כתב להוכיח מדברי **הרמב"ם**, שאינו סובר כסברת האבני מלואים, שבבני נח נוהג דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט לחייבם מה שנדרו לגבוה. **שהקרו אורה** (זבחים מה:) תמה על הרמב"ם, שהשמיט בספרו את הדין המבואר בגמרא (שם), שלעובדי כוכבים אין הציץ מרצה על דם שנזרק בטומאה, ורק בישראל נוהג דין זה. וביאר הקרו אורה, שמאחר שפסק **הרמב"ם** (שם הל"ו; הל' טומאת אוכלין פ"י הט"ז) להלכה שדם קדשים אינו מקבל טומאה, לכן אין נפקא מינה בדין ריצוי ציץ לעובדי כוכבים, שהם אינם מקריבים אלא עולות, והוכשרה זריקת הדם בכל ענין. מה שאין כן בישראל צריך להגיע דין ריצוי ציץ לגבי הקטרת קמצים שמקבלים טומאה.

והאבני עזרי תמה על דבריו, שאף בעובדי כוכבים יש נפקא מינה בריצוי ציץ, לגבי נטמא החלב והבשר, לידע אם הורצה הקרבן או לא, שבישראל באופן זה נטמא החלב והבשר אינו חייב להביא קרבן אחר, כיון שהציץ מרצה עליו והורצה קרבנו, אבל גוים שאין

להם ריצוי ציץ יהיו חייבים להביא קרבן. וכתב, שמכאן ראה שהרמב"ם סובר שגוי אינו מחויב להביא קרבן אחר, ואף שחייב עצמו באמירת הרי עלי להביא קרבן אחר לנדרו, ואינו סובר כסברת האבני מלואים שחל עליו שעבוד מצד דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט. אלא הרמב"ם סובר, שמאחר שאין נוהג בהם דין מוצא שפתיך תשמור, גם דין אמירתו לגבוה כמסירתו להדייט אין נוהג בהם, ולכן אין נפקא מינה בדין ריצוי ציץ לעובדי כוכבים.

אולם האבני עזרי לא ביאר, מדוע אם כן הוצרכו בגמרא למעט עובדי כוכבים מריצוי ציץ.⁸ ואפשר שוודאי התורה היתה צריכה למעט עובדי כוכבים מריצוי ציץ, כיון שמן התורה הציץ מרצה אף על לכתחילה,⁹ ואם כן יש בזה נפקא מינה אם אפשר להקריב את הקרבן או לא. אבל מדרבנן אין הציץ מרצה על לכתחילה, אלא בדיעבד אם כבר הקריבו, ולכן אין נפקא מינה למעשה בדין ריצוי ציץ לעובדי כוכבים, שממילא אינו מתחייב להביא קרבן אחר, אף אם לא עלה לו לקרבן.¹⁰

משמעות דברי רבי עקיבא איגר שלא כאבני מלואים

גם מדברי **רבי עקיבא איגר** (גליון הש"ס נזיר ט:) נראה לדייק קצת שאינו סובר כסברת האבני מלואים. שבמשנה (שם ע"א) נחלקו בית שמאי ובית הלל, באומר הריני נזיר מן הגרוגרות ומן הדבילה, אם חלה עליו נזירות או לא. שבית שמאי אומרים הרי הוא נזיר, ובית הלל אומרים אינו נזיר, מאחר שאין נזירות כזו מן גרוגרות ודבילה. ונתבאר בגמרא שם, שטעמם של בית שמאי הוא, שכיון שאמר בתחילה 'הריני נזיר' חלה עליו נזירות, ואחר כך כשאומר 'מן הגרוגרות ומן הדבילה' הרי הוא בא להשאל על נזירותו, ואין שאלה לנזירות כמו שאין שאלה להקדש. ואחר כך (שם ע"ב) הביאו בגמרא משנה במנחות (קג) שנשנה בה 'האומר הרי עלי מנחה להביא מן השעורים יביא מן החיטים', ורבי שמעון חולק שלא נתחייב כלל, 'שלא התנדב כדרך המתנדבים', שכל מנחה באה מחיטים ולא משעורים. ורצו לומר שדעת תנא קמא הסובר שיביא מן החיטים בית שמאי היא, שכן בית שמאי סוברים שאם אמר מן הגרוגרות ומן הדבילה הרי הוא נזיר, ואם כן הוא הדין שאם אמר מן השעורים מביא מן החיטים.

והקשה רבי עקיבא איגר איך השוו משנה זו לדברי בית שמאי, והרי הטעם של בית שמאי שאמרו הרי הוא נזיר היינו משום שאין שאלה להקדש כמו שנתבאר, והיינו דווקא שם שכבר חלה עליו נזירות מיד, שכיון שאמר הריני נזיר חלה עליו נזירות ונעשה נזיר ואינו יכול שוב לשאול על נזירותו. אבל כאן כשאמר הרי עלי

הגמרא (גיטין נד.) שהקשו מדם שנטמא וזרקו שבאיסור דרבנן אין קונסים שווג אטו כויד, ומשמע שמדאורייתא אין שום איסור בזה, אלא זורקו לכתחילה. אולם ראה **קרו אורה** (זבחים שם) שתמה על התוספות, שוודאי ציץ אינו מרצה אם כבר נטמא הדם. ויש עוד להאריך בזה הרבה, ואכ"ל.

ז) ועיין עוד **באבני עזרי** (הל' מעשה הקרבנות פ"ג הל"ה) מה שכתב בענין דברי המשנה למלך והאבני מלואים.

ח) ובדעת הקרו אורה אפשר לומר, שאף שהרמב"ם פסק שדם קדשים אינו מקבל טומאה, יתכן וסוגיית הגמרא הוא לפי המאן דאמר שדם קדשים מקבל טומאה, ולכן הוצרכו למעט עובדי כוכבים מריצוי ציץ, אף שאינם מקריבים אלא עולות.

ו) כן מפורש **בתוספות** (זבחים צב. ד"ה שלנה), שמדאורייתא אפשר לזרוק לכתחילה כשנטמא הדם. וכן מוכח מדברי

ד) וראה עוד **באחינוז** (ח"ג ס"ז אות ג) שגם כן הביא את דברי הרא"ש הנ"ל בנדרים. וכתב ליישב בענין אחר שלא יקשה מזה על דברי האבני מלואים, שהרא"ש מדבר רק על מקדיש שיחול ההקדש לאחר שלשים יום. עיין שם. ועיין עוד **בכלי חמדה** (תרומוה אות ב) שדוחה את דברי האבני מלואים, ומה שמאריך בזה בספרו **חמדת ישראל** (קונטרס בדניני נח בנ אות נח).

מנחה שעדיין לא הקדיש ועוד לא חל ההקדש על שום דבר, אין בזה אלא משום נדר בלבד. ובפשוטו נראה, שבנדר בלבד כשאומר הרי עלי להביא עולה ואין חלות הקדש מודים בית שמאי שיש לזה שאלה.

מדברי רבי עקיבא איגר אלו משמע שסובר, שהאומר הרי עלי אינו דומה אלא לנדר בעלמא, ואין עליו אלא התחייבות לקיים דיבורו, אבל אין בזה משום אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט שיחול עליו שעבוד וחייב ממוני, שאם כן אפשר שהיה דינו כמקדיש שאין לו שאלה, ומדוע השוו אותו לנדר בעלמא שיש לו שאלה.

אך מכל מקום אין הדבר מוכרח, ואפשר שאף לדעת האבני מלואים שהאומר הרי עלי יש בזה יותר מנדר בעלמא, ונעשה עליו חיוב גמור מצד דין ממונות ולא רק מדין נדר, אף על פי כן מודה שיש לו שאלה כל זמן שלא הקדיש דבר מסוים, ורק לאחר ההקדשה אומרים שאין שאלה להקדש. אך כבר הבאנו למעלה את דברי רבי עקיבא איגר בעבודה זרה שמשם מפורש יוצא שאינו סובר כסברת האבני מלואים, ולפי זה ודאי מובנים היטב דבריו כאן בפשיטות.

דעת האבני נזר שבני נח מצויים על שבועה מכח סברא

האבני נזר (י"ד ס' טו) דן בתשובה, לגבי מי שנשבע בכתב, היינו שכתב בכתב לשון שבועה ולא הוציא את הדבר בפיו, **השאהרוניס** (ראה שו"ת חות יאיר ס' קצד; שו"ת שב יעקב או"ח ס' מט; שו"ת נודע ביהודה מהדו"ק י"ד ס' טו; שם ס' סח; שם חו"מ ס' ל אות י"ב; שו"ת חתם סופר י"ד ס' רכז; שו"ת הר"ם י"ד ס' יג-יד) נחלקו בדבר אם חלה עליו שבועה בכגון זה או לא. והביא האבני נזר (שם אות טו) בשם **ה"ר"י מיגאש** שכתב בתשובה (ס' ח

קכו), שמי שכתב בכתב ידו שבועה יש עליו חיוב לקיים מה שנשבע בכתבתו, ואפילו לא הוציא שבועה בפיו, אבל אין חיוב בדבר בדיני אדם אם לא קיים שבועתו, מאחר שלא הוציא שבועה מפיו, אלא דינו מסור לשמים. והדברים צריכים ביאור מנין לנו זה שמחויב לקיים מה שכתב ואינו מחויב עליו, ואם יש עליו חיוב לקיים למה לא יתחייב על זה.

וכדי לבאר הדבר הביא האבני נזר את דברי המשנה למלך הנ"ל, שהקשה על כל השבועות שמצאנו בזמן האבות, מה הועילו והרי עדיין לא ניתנה תורה, ושבועה אינה משבע מצוות בני נח וכו"ל. והוסיף להקשות על שבועת הר סיני כשקיבלו ישראל את התורה, כמו שאמרו חז"ל בכמה מקומות (ראה נדרים ת: שבועות כא:)' מושבע ועומד מהר סיני הוא', מה הועילה השבועה קודם מתן תורה, והרי כל זמן שלא קיבלו את התורה לא נצטוו על השבועה. ואף אם נאמר שדיני שבועה היו נוהגים קודם מתן תורה, מכל מקום קשה מה הועילה השבועה שיתחייבו על ידי זה יותר משאר מצוות התורה, שאם יש חשש שלא יקיימו את דיני התורה, נחשוש גם שיעברו על איסור בל יחל".

לאור זה ביאר האבני נזר, שצריך לומר שיש שני מיני שבועות. בשבועה בין אדם לחבירו הסברא מכרעת שהוא צריך לקיים הבטחתו, שכך הוא דרך בני אדם אף בלי דיני התורה, וזו היתה השבועה שהשביעו אברהם ויצחק את אבימלך, וכן שאר השבועות שנזכרו למעלה^ט. אבל בשבועה שאינה בין אדם לחבירו, אלא האדם מחייב את עצמו באיזה דבר שיעשנו או שלא יעשנו, בזה אין סברא לחייבו, ולמי נתחייב בדבר, ולזה צריך את דיני התורה לחייבו לקיים את השבועה משום מוצא שפתיך תשמור. ואפילו בשבועה לדבר מצוה שנשבע להקב"ה לעשות איזה דבר, מנין

שהקב"ה חפץ בדבר זה, ולכן אין לחייבו בזה מצד הסברא אלא מדין התורה.

לפי זה מיושב הכל על נכון, ששבועת הר סיני שהשביעם הקב"ה, היתה כשבועה שבין בני אדם, ונתחייבו בזה מצד הסברא. וגם מיושבים דברי הר"י מיגאש, ששבועה בכתב שכתב לחבירו יש בזה סברא לחייבו, שמצד הסברא אין חילוק בין כתיבה לדיבור. אבל לגבי עונשים אין לחייבו, שדיני התורה לא נאמרו אלא על שבועה בדיבור, ולא מצאנו עונש על שבועה שלא הוציאה בפיו. ועל כל פנים יוצא מדבריו, שבבני נח נוהג דיני שבועה מצד הסברא ודרך בני אדם, ולא בתורת חיוב מדינא.

הקהלות יעקב בספרו על התורה **ברכת פרץ** (ויח') כתב כעין דברי האבני נזר. שהקשה על דברי הגמרא (סוטה לו:), שפרעה אמר ליוסף שיתיר השבועה שנשבע לאביו לקוברו בארץ ישראל, והשיב לו יוסף שאם כן ישאל על שבועתו שנשבע לפרעה שלא יגלה לשום אדם שאין פרעה יודע לשון הקודש. והדבר תמוה, איך השיב יוסף כן לפרעה, והרי הוא כמורד במלכות. וכתב לפרש, שיוסף לא השיב כן לפרעה בתורת עונש, שאם יחייבו להשאל על זה ישאל גם על זה. אלא כוונתו היתה לומר, שהסברא נותנת שיש לאדם לקיים הבטחתו מה שנשבע עליו ולא להפר את דבריו, וכך הוא מנהג בני אדם מצד השכל ומידות נכונות. והעלה יוסף בפני פרעה את החשש, שאם ילך להשאל על שבועתו שנשבע ליעקב אביו יוקל בעיניו ענין השבועה, ויבוא לזלזל גם בשבועה שנשבע לפרעה, כמו שאמרו חז"ל (יומא פו:) עבר ושנה נעשית לו כהיתר, והסכים פרעה לזה שלא ישאל על שבועתו, כדי שלא יהיה בעיניו ענין השבועה כהיתר.

בתחילת מסכת ברכות) שכתב כעין זה, שכל הדברים המובנים מסברא, היו מחויבים בהם מן היום אשר ברא ה' אדם על הארץ.

(שם, חדושי אגדות) שכתב, שהשבועה עצמה היא קבלת התורה, ובלא השבועה לא היתה קבלתם חשובה קבלה. ט) עיין בהקדמת רב נסים גאון לפירושו על הש"ס (דפס

ח) ראה **תוספות** (שבועות כט. ד"ה כשהשביע) שהקשו כע"ז, מה היתה מועלת השבועה, והרי כמו שהיה ירא שיעבדו עבודה זרה, היה לו לירא פן יעברו על השבועה. ועיין **במהרש"א**

♦ תמצית השיעור ♦

- ✦ נח שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט.
- ✦ **במשנה למלך** שמחלוקת תנאים אם נכרי **מעריך** אינו אם מתחייב, אלא אם חל **כשמפריש**. ואולי משום שכאן נתכוון למה שהעריך.
- ✦ בחולין מפורש שלכולי עלמא לא חלה ההפרשה. ואולי משנה למלך נתכוון שנחלקו אם חלה הנתינה כשנתן לשם הערך.
- ✦ בקהלות **יעקב** שאף אם בהם דין נדר שייך אמירתו לגבוה.
- ✦ **אבי עזרי** מדייק מזה שהרמב"ם השמיט נח שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט.
- ✦ **במשנה למלך** שכתב בכתב לשון שבועה ולא הוציא את הדבר בפיו, **השאהרוניס** (ראה שו"ת חות יאיר ס' קצד; שו"ת שב יעקב או"ח ס' מט; שו"ת נודע ביהודה מהדו"ק י"ד ס' טו; שם ס' סח; שם חו"מ ס' ל אות י"ב; שו"ת חתם סופר י"ד ס' רכז; שו"ת הר"ם י"ד ס' יג-יד) נחלקו בדבר אם חלה עליו שבועה בכגון זה או לא. והביא האבני נזר (שם אות טו) בשם **ה"ר"י מיגאש** שכתב בתשובה (ס' ח
- ✦ **מצאנו בכמה מקומות** שבועה **קודם** מתן תורה. ומשמע שיש שבועה בבני נח.
- ✦ **בתוספות** שאיסור הבאת קרבן **מחוסר אבר** לא נמנה במצוות בני נח, שהוא **בקום ועשה**. ורבי עקיבא איגר תמה שאינם בכלל כל יחל או מוצא שפתיך.
- ✦ **משנה למלך** תולה במחלוקת בירושלמי. ורצה לחלק שרק שבועה שייך בכך נח שהוא בכלל ברכת השם ולא נדר.
- ✦ **במצפה איתן** שבני נח בכלל השבועות והנדרים.
- ✦ **לאבני מלואים** רק נודר לגבוה שייך בכך
- ✦ **שאין ריצוי ציץ** לגוי שגוי אינו מחויב להביא קרבן אחר, ודלא כאבני מלואים.
- ✦ מה שלמדו בגמרא מפסוק **למעט** גוי מריצוי ציץ לפי זה, יש לומר שהיינו **דאורייתא** שציץ מרצה אף לכתחילה.
- ✦ **מרבי עקיבא איגר** משמע שהאומר הרי עלי אין בזה משום אמירתו לגבוה. ומשמע דלא כאבני מלואים. ואולי מודה שכשלא הקדיש דבר מסוים יש שאלה.
- ✦ **לאבני נזר** בין אדם לחבירו מחויב **בסברא** ואף בן נח, והתחייבות **לעצמו** הוא רק מפסוק. ולכן בכתב נתחייב אך אינו בכלל עונשין.

הטעם שפרעה ציוה להרוג את העוברים דווקא למילדות העבריות

יעשו כפי שציוה להן יהרוג אותן, ואם כן המילדות העבריות היו מותרות להרוג את העוברים כדי שלא יהרגו, אבל המצריות שמצוות על העוברים כמו על כל ולד, הרי זה שפיכות דמים שהדין הוא שיהרג ואל יעבור, ולכן היו אסורות להרוג את העוברים.

שה ברור, שאין כונתם שאמר לעבריות, מכיון שלהן מותר להרוג את העוברין, שהרי אף שאין ישראל נהרג על העוברין, מכל מקום ודאי אסור לישראל להרוג את העובר (ראה תוספות סנהדרין נט. ד"ה ליכא; שם מד: ד"ה איהו; הגהות יעב"ץ שם; שו"ת חות יאיר ס" לא; שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב ס"י קסב). אלא הכונה כנ"ל, שהעבריות לא היו צריכות למסור את הנפש על כך, מה שאין כן המצריות.

אלא שיש לעיין בזה, שהרי אין דין יהרג ואל יעבור בבני נח (רמב"ם הל' מלכים פ"י ה"ב; וראה גמ' סנהדרין ע"ד; תוספות שם ע"ה. ד"ה ואם), ואם כן לכאורה גם המצריות לא היו צריכות למסור נפשן כדי שלא להרוג את העוברין. אמנם בפרשת דרכים (ד"ה ודרוש השני) העלה סברא, שאף אם בן נח אינו מצווה ליהרג כדי שלא לעבור על עבודה זרה וגילוי עריות, מכל מקום בשפיכות דמים - יהרג ואל יהרוג. והטעם בזה, משום שאיסור שפיכות דמים אינו נלמד מהכתוב, אלא מסברא ד"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי" (סנהדרין ע"ד, א; ועוד), ולכן אולי עדיף שיהרג ולא יהרוג אחרים, לכך מהיכי יתני לחלק בין ישראל לבן נח בסברא זו. ולפי זה מכוונים הדברים, שהמצריות היו צריכות ליהרג, ולא להרוג את העוברין.

אולם הפרשת דרכים הביא בשם המהר"ש יפה שלא נקט כסברא זו. אלא דעתו שאף על פי שאיסור שפיכות דמים נלמד מסברא ד"מאי חזית", מכל מקום כיון שבני נח לא נצטוו למסור עצמם על עבודה זרה וגילוי עריות, משום שדבר זה נתחדש רק לישראל, מסתמא גם על שפיכות דמים לא נצטוו למסור נפשם. וראה מה שהארננו עוד בכל זה בבאר יעקב (ח"א, שמות).

בעצם הדבר שאמר פרעה כן דווקא למילדות העבריות מבארים העולם באופן אחר, על פי דברי המשאט בנימינ (סי"ז, צ), שמה שנתמטע גוי מדין שליחות, הוא רק לענין שאין הגוי יכול להיות שלוחו של ישראל, אבל מגוי לגוי יש דין שליחות (ראה ש"ף חו"מ סי' רמג ס"ק ה; קצות החושן סי' קפח ס"ק א). ולפי זה מובן מה שפרעה אמר כן דווקא לעבריות, כדי שלא יהא בזה דין שליחות, אבל אם היה מצווה למילדות המצריות היה נחשב כהורג על ידי שליח, והיה הוא עצמו מתחייב מיתה.

כתבו המהרש"א (סנהדרין נז): והפנים יפות (שמות) לבאר את הנאמר בכתוב (שמות) אף, טו), שפנה פרעה למילדות העבריות, וכן מה שהאר"ך הכתוב (שם, טו) באמרו 'וראיתן על האבניים', ולא נאמר בפשטות 'את הבנים תהרגו ואת הנקיבות תחיי'. על פי מה שאיתא בגמרא (שם), שדעת רבי ישמעאל שאף שאין ישראל מתחייב מיתה על רציחה, אם הרג 'עובר' קודם שיצא לאויר העולם, מכל מקום בן נח נהרג אף על העוברים, שנאמר (בראשית ט, י): 'שופך דם האדם באדם דמו ישפך' - 'אזיהו אדם שהוא באדם, הוי אומר זה עובר שבמעו אמו'. וכן פסק הרמב"ם (הל' מלכים פ"ט ה"ד).

ואף על פי שתנא קמא חולק על דברי רבי ישמעאל, ולדעתו גם בן נח אינו נהרג אלא על הריגת אדם שכבר נולד, ולא על עוברים, כתב הכסף משנה (שם) שהרמב"ם פסק כרבי ישמעאל, מכיון שלדעת תנא קמא למדים מהנאמר 'שופך דם האדם באדם' שמתת בן נח היא בתנא, והרמב"ם פסק שמיתת בן נח היא בסיוף, לכן הוצרך ללמוד מהכתוב שכן נח חייב על הריגת עוברים.]

על פי זה מבארים המהרש"א והפנים יפות, שפרעה לא ביקש שיהרוג את הזכרים בידים, אלא אמר למילדות העבריות - שהותר להם להרוג עובר במעי אמו, 'וראיתן על האבניים' - קודם שייצא הולד לאויר העולם, אם בן הוא והמיתת אותו. אבל למילדות המצריות לא אמר, כיון שהוזהרו על שפיכות דמים אף על העוברים.

הפנים יפות מוסיף עוד לפי זה, שלכך ציוה פרעה דווקא ליוכבד ומרים, אף שבוודאי היו שם עוד מילדות עבריות. מאחר שהן היו משבט לוי, ולכן ודאי היה להן דין ישראל שפטורים על הריגת עוברים, אבל המילדות משאר השבטים חשש פרעה שמא יש להן דין בני נח, כיון שבני ישראל פרקו מעליהם במצרים מצות ברית מילה, ורק שבט לוי מלו אף במצרים, כפי שנאמר (דברים לג, ט): 'ובריתך ינצורו', להם יש דין ישראל.

עוד כתב הפנים יפות, לבאר לפי זה את מה שאמרו חז"ל (סוטה יא), שתבען פרעה לעבירה ולא נתבעו. שפרעה רצה לנסות אם ימסרו נפש על כך, וכשראה שלא נתרצו ומוכנות למסור את הנפש, הסיק מכך שודאי יש להן דין ישראל, שהרי בן נח אינו מצווה למסור את הנפש כמובא להלן, ולכן ציוה להן להרוג את העוברים, כדין ישראל שפטור על הריגת עוברים.

ובפשטות כוונת המהרש"א והפנים יפות נראה, שהרי פרעה הזהירן, שאם לא

על אודות הבאר מכתבים שהתקבלו במערכת

אל מעלת כבוד חברי מכון טעם התורה להוצאת שיעורי הגה"צ שליט"א.

יש להעיר על מה שהבאתם (גליון נז), בענין תירוץ הבית יוסף על קושייתו מדוע קבעו שמונת ימי חנוכה, שחילקו שמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד. ותמיהו עלי, מהמבואר ביומא (טו) ובמנחות (טו): 'מערב עד בוקר תן לה מדתה, שתהא דולקת והולכת מערב עד בוקר'. וכתבתם באחד מהאופנים לפרש ככוונת הבית יוסף, שאף אם נאמר שהשיעור בשמן מעכב, יתכן שאף שבתחילה הכניסו רק שמינית משיעור השמן בכל נר, מכל מקום היה בדעתם להוסיף אחר כך עוד שמן כשיעור אם לא יקרה נס, ורק אחר שראו שקרה נס, והשמן לא נחסר אף שממשיך לדלוק, לא הוסיפו עוד שמן.

ולכאורה הדברים תמוהים, שהרי מפורש נפסק בהלכות חנוכה (שו"ע או"ח סי' תרעה סעי' ב), שצריך שיתן בשמן כדי שיעור כל זמן ההדלקה, ואי אפשר להדליק פחות משיעור, ואחר כך להוסיף עוד שמן. וחזרה קושיא למקומה איך אפשר לומר שהדליקו כן במקדש.

הרב משה לנציצקי

[ראש ישיבת אלכסנדר]

וכן העירו עוד רבים וטובים

תשובת המערכת:

אכן הדברים הובאו בקצרה, ולא נתבאר כל צרכם, ואיתנו תלין המשוגה. ומקור הדברים הוא מהגהות מקור חיים על או"ח (על סי' תרע, הגהות על ה"ז ס"ק א, נדפס בסוף ספר מקור חיים על הלכות פסח). והוא היטיב לבאר, שמצות הדלקה של חנוכה אינו דומה למצות הדלקה של המנורה במקדש, שבנר חנוכה אין המצוה אלא תחילת ההדלקה שידליק שיעור כזה, שהרי הדין בנר חנוכה הוא שכבתה אין זקוק לה, ובהכרח שאין המצוה מה שדולק אלא עצם ההדלקה, ולכן צריך לכתחילה ליתן שיעור בשעת ההדלקה, מה שאין כן במנורה המצוה והחייב הוא שיהיה דלק כל שיעור הזה, שהרי ככתב זקוק לה, ולכן בזה די שיתן בשעת ההדלקה אפילו פחות משיעור, רק שיראה להוסיף בכל פעם עד שידלק השיעור.

ובתוך דבריו שם כתב לדייק כן מדברי הגמרא (מנחות טו). שלמאן דאמר ממטה למעלה שיעורו, בהכרח שהיו צריכים לחלק השמן לשמונה, שאם היו נותנים בלילה הראשונה כל החצי לוג, היו צריכים לשפוך את המותר אף שהיה נשאר, והרי זה עניות במקום עשירות. עיין שם היטב.

וגם כתב לבאר לפי זה את לשון המחבר (סי' תרע סעי' ב): 'הדלקה עושה מצוה, לפיעך אם כתתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, ועמד עליו הטורי זהב (ס"ק ח): 'היאך תלוי זה בזה'. אך לפי האמור מובן היטב, שמאחר שאין מצותה שתהיה דלוקה כל הזמן, כמו במנורה, רק בתחילת ההדלקה, שכן בחנוכה השיעור הוא דווקא לשעת ההדלקה, לכן אם כתתה אין זקוק לה, כי אין צריך שידלק באמת שיעור כזה.

ברכת מזל טוב

למעלת כבוד האי גברא יקירא, איש חיל ורב פעלים לתורה ולתעודה מופלג בתורה ובחסידות ומוכתר בכל המדות והמעלות, צנא מלא ספרא ופה מפיק מרגליות, מקים עולה של תורה לשם ולתפארת ולתהילה

הרה"צ ר' ישראל פריעדמאן שליט"א

מייסד ויו"ר מכון 'טעם התורה' להפצת תורתו של מורינו הגה"צ רבי יעקב גרינוואלד שליט"א

לרגל שמחת לידת הנכד - בן לבנו הרה"ח ר' יעקב שליט"א מלונדון יצ"ו למזל טוב ובשעה טובה ומוצלחת

יהי רצון שיוכה לרוות מכל יוצאי חלציו מלא הכף נחת דקדושה מתוך רוב ברכה והצלחה בכל מעשיו ידיו ולכל טוב סלה.

בתודה וברכה בשם אלפי הלומדים צוות העורכים במכון 'טעם התורה'

מזל טוב וגדא יאה

ברכת מזל טוב נלבכה מוגשת בזאת לכבוד ידידנו הנכבד והנעלה אחד ומיוחד שבחבורה המוסר נפשו ואונו לכתבת ועריכת השיעורים איש תבונות וברוך הכשרונות, חכם ונבון ומופלג בתורה ובחסידות

הרה"ח ר' משה דוד (ברי"י) ווינטרניץ שליט"א

מחז"ר לומדי כולל עיין בבני ברק ועורך ראשי של ספרי 'באר יעקב' וגליונות 'אוצר באר יעקב'

לרגל שמחת לידת הבת למזל טוב ובשעה טובה ומוצלחת

יהי רצון שיוכה לרוות ממנה ומכל יוצאי חלציו מלא הכף נחת דקדושה מתוך רוב ברכה והצלחה בכל מעשיו ידיו ולכל טוב סלה.

בתודה וברכה בשם אלפי הלומדים מכון 'טעם התורה'

כל הזכויות שמורות - יו"ל ע"י מכון 'טעם התורה' להוצאת שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א להערות והארות ולכל ספרי המכון: טל: 533-972-144 taamhatoreh@gmail.com